

Jövő-kép-alkotás

A magyar fiatalok jövőterveit megalapozó motivációk vizsgálata

HAMVAS LÁSZLÓ¹

ABSZTRAKT

Az egyre gyorsabban változó világunkban a fiatalok számára egyre nehezebbé és összetettebbé válik a jövőjük tervezése, amit minden érintett problémaként értékel. Nem csak az egyén számára fontos például a demokratikus berendezkedéshez fűződő viszony, a gyermekvállalási hajlandóság, a továbbtanulási szándék, az, hogy a lakóhelyén vagy külföldön képzele-e el a jövőjét, a deviáns viselkedésminták kockázata, hanem a társadalom számára is, hiszen egy-egy adott térség jövőjét is befolyásolják a fenti jövőkép-mutatók. Az ifjúságkutatásban hagyományosan alkalmazott módszerek, melyek a szociodemográfiai jellemzőkre (azaz az objektív élethelyzet-mutatókra) fókuszálnak, egyre kevésbé képesek adekvát válaszokat adni ezekre a kérdésekre. Feltevélezésünk szerint az összefüggések beazonosítására a hagyományos szociológiai módszerek mellett a pszichológiai és szociálpszichológiai eszközök is szükségesek.

Tanulmányunkban ezért a magyar fiatalok döntései mögött meghúzódó motivációkat, mint jövőkép-alkotó tényezők jelentőségét mutatjuk be a European Social Survey legutóbbi, 2014-es adatainak másodelemzésével.

KULCSSZAVAK: ifjúság, jövőkép, döntések

ABSTRACT

Future vision-creation

Examination the motivations behind the future plans of Hungarian youngsters

In our rapidly changing world, it is becoming more and more complex and complicated for young people to plan their future, which is perceived as a problem by all who are involved. Issues such as one's relation to democracy, their desire to have children, their intentions to pursue further studies, whether they plan their future in their place of residence or abroad or the risk of deviant behavior are not only important from the point of view of the individual but also for society, as the future of a given region is also influenced by the above indicators of future vision. Research methods traditionally applied in youth research, which focus on socio-demographic characteristic features (i.e. objective life situation indicators), are less and less capable of providing adequate answers to these questions. In my hypothesis, to identify the underlying

¹ Debreceni Egyetem, Humán Tudományok Doktori Iskola Szociológia és társadalompolitika doktori program, szociológus, szociálpolitikus.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Fiatalok és/mint társadalmi problémák

connections, the research tools of psychology and sociopsychology are also necessary to be applied apart from traditional sociological methods.

Therefore, in my study, by the secondary analysis of the most recent, 2014 data of the European Social Survey, I intend to demonstrate the significance of the underlying motivations as future vision creating factors behind the decisions Hungarian young people make.

KEYWORDS: youth, future vision, decisions

Bevezető

Napjainkban a magyar társadalom egyik legfontosabb problémája a fiatalok magas migrációs potenciálja. A hagyományos kelet-nyugati, illetve a rurális térségekből a városokba történő belső vándorlás (Bálint 2012) mellett mára a külső migráció mértéke is oly mértékben megnövekedett, hogy országrészek és ágazatok számára jelenthet a közeljövőben akkut munkaerőutánpótlás-problémát. Ezért lényeges megismernünk, hogy a fiatalok milyenek látják jelenlegi helyzetüket, illetve hogyan gondolkoznak a jövőjükéről.

Az Európai Unió az ifjúságra, mint erőforrásra tekint, mégpedig aktív, önálló, felelősségteljes, diszkriminációmentes, toleráns, innovatív polgárookra, az európai értékek hordozóira, valódi „citoyenekre” (Fehér Könyv 2001, Az EU ifjúsági stratégiája 2009). Mint minden erőforrás, területileg ők is különböző mértékben és minőségben oszlanak el. Nem mindegy tehát, hogy egy-egy közigazgatási egységen belül milyen tendenciákat figyelhetünk meg a következő (a térség jövőjét befolyásoló) mutatókban:

- a demokratikus berendezkedéshez fűződő viszonyuk (milyen lesz a politikai közélet);
- gyermekvállalási hajlandóságuk (demográfiai mutatók, társadalombiztosítás fenntarthatósága);
- továbbtanulási szándékaik (az ország gazdasági teljesítőképesége, termelékenység, munkanélküliség, a gazdaság szerkezete);
- itthon, vagy külföldön képzelik-e el a jövőjüket (szintén demográfiai és gazdasági következmények);
- toleranciaszintjük (kisebbségek helyzete);
- a deviáns viselkedésminták kockázata (közbiztonság és egészségügyi állapot) (többek között Magyar Ifjúság 2012).

Kutatásunk során ezért arra a kérdésre kerestük a választ, hogy mely tényezők határozzák meg leginkább a fiatalok jövőképét, illetve milyen kapcsolat fedezhető fel a fiatalok észlelt élethelyzete és jövőképtervezése között. Az elmúlt évtized hazai ifjúságkutatásai a szociodemográfiai jellemzők, ezek közül is kiemelten a településtípus, valamint a fiatalok és szüleik iskolai végzettségének jelentős hatását mutatták (többek között Czibere 2014, Domokos 2013, Fekete – Prazsák 2014, Makay 2013).

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Fiatalok és/mint társadalmi problémák

A magyar fiatalok jövőképevel kapcsolatban legutóbb Csepeli György festett fel egy borús víziót, melyben a Z nemzedék lehetséges életpályái kapcsán a fiatalok körében kasztrendszer kialakulásának veszélyére hívta fel a figyelmet, ahol szintén kiemelt szerepe van a korábban említett kemény változóknak (Csepeli 2016).

Lehetséges, hogy az egyre gyorsabban változó, globalizálódó világunkban továbbra is ezek az objektív élethelyzet-mutatók határozzák meg a fiataljaink jövőkilátásait? A kortárs szociológusok egyre jelentősebb csoportja érvel amellett, hogy a vizsgálatok középpontjában nem a társadalmi struktúrának, hanem az egyénnek, az individuumnak kell állnia. A szemléletváltás oka, hogy már nem a társadalmi osztályok és intézmények határozzák meg az egyének viselkedését, hanem az egyéni tapasztalatok (Martuccelli 2012). Tanulmányunkban ezen felvetésből kiindulva próbálunk ehhez új kiindulópontot találni.

Globalizáció, társadalmi változások és ifjúsági korszakváltás

A bevezetőben említett tanulmányban Csepeli György a globalizáció és a digitális forradalom kihívásai alapján alkotta meg a bemutatott társadalmi struktúra vízióját. A téma megközelítésének ezek rövid bemutatását mi is elengedhetetlennek tartjuk.

A globalizáció nem csak gazdasági, hanem politikai, kulturális és társadalmi folyamatokat is alakító jelenség (Inotai 2001). A sokáig elsődlegesnek tekintett gazdasági dimenzióban, a transznacionális társaságok tevékenységének világméretű, kontinenseket átfelölő megszervezésében három tényező játszott kiemelt szerepet: tőkemozgások liberalizációja és a pénzügyi szolgáltatások deregulációja, a piacok további megnyitása a kereskedelem és a beruházások előtt, ösztönözve a nemzetközi versenyt, valamint az információs és a kommunikációs technológiák előre törése a gazdaságban (OECD 2005). Ennek hatására azonban egy homogenizációs folyamatnak lehetünk tanúi: a multinacionális kereskedelmi láncok üzleteiben ugyanolyan termékeket érhetünk el, a multinacionális médiakonzernek térhódításával ugyanazok a gazdasági és kulturális minták terjednek el, ezáltal a fogyasztási szokások is hasonlóvá válnak, a fogyasztói társadalom életstílusa válik mindenhol uralkodóvá a helyi hagyományok, és termelési módok kárára, továbbá az államok politikai berendezkedése is konvergenciát mutat (Giddens 2008).

A modern munkaerőpiac korszakában a fogyasztói társadalomban a munkával elérhető jövedelem az alapja a szükségletek kielégítésének (Ehrenberg – Smith 2003). Az elmúlt évtizedekben a foglalkoztatási struktúra jelentős változásokon ment keresztül: míg a 20. század elején a munkaerőpiacon az ipari munkahelyek domináltak, az 1950-es évektől egyre inkább a szolgáltatási szektor vált a legnagyobb foglalkoztatóvá. Ennek egyik legfőbb oka a munkafolyamatok automatizálása – érteve ezalatt a technológiai fejlődéstől a Taylorizmuson át az információs technológiák megjelenéséig megrajzolható ívet –, amely során az emberek munkáját egyre inkább

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Fiatalok és/mint társadalmi problémák

gépek veszik át, főleg a fizikai munkakörökben (Giddens 2008, Beck 2009). A növekedés és hatékonyság búvőkörében élő vállalatok esetében ez racionális döntés, hiszen az emberi munkaerő költségére rakódó adók és járulékok a jóléti rendszerek elterjedésével folyamatosan emelkedtek. A világ fejlettebb régióiban tovább erősítik a folyamatot a globalizáció által teremtett lehetőségek is, hiszen egyre egyszerűbbé válik a termelés áthelyezése olyan (elmaradottabb) térségekbe, ahol a munkaerő költségei alacsonyabbak. Az info-kommunikációs forradalom hatására az automatizálás mára a terciér szektort is elérte: egyre többet találkoznak többek között önkiszolgáló kasszákkal, élelmiszer automatákkal, online jegyértékesítő rendszerekkel és webshopokkal.

A növekvő kínálat a piaci törvények alapján nagyobb versenyt von maga után a munkaerőpiacon is. Ez a folyamat egyben a munkahelyek biztonságának eróziójához vezet. A határozatlan idejű munkaszerződések helyett a munkáltatók (egyre rövidebb) határozott idejű munkalehetőségeket kínálnak (Castel 1998). Erre még az a jelenség is ráerősít, hogy a gyorsan változó környezet hatására a fejlesztések, beruházások jelentős része projektek formájában valósul meg (Czibere – Kovách 2013). Így a projekttesedés – ami előre meghatározott időkereten alapul – begyűrűzik a munkaerőpiacra is.

A röviden bemutatott változások következtében a hosszú távú stratégiák, életpályamodellek helyét a rövidebb ciklusokra bontott, ezáltal kézzelfoghatóbb célok és eredmények elérésére törekvő tevékenységek veszik át, aminek hatására növekszik a jövő tervezhetőségének bizonytalansága. Ennek következtében jelentős átalakulást figyelhetünk meg az ifjúsági életszakasz kapcsán, hiszen a bizonytalanságok kihatnak az önállósodás folyamatára is. Ennek legkézenfekvőbb jellegzetessége a korszak kitolódása, vagyis, hogy a fiatal kikerülve az oktatási alrendszerből nem válik le a családjáról, nem alapít önálló háztartást, folytatja a korábbi életmódját-életstílusát. A meghosszabbodott ifjúsági életszakasz azzal a következménnyel jár, hogy az ipari társadalom korlátozott és átmeneti ifjúkora – amelynek fő funkciója a szaktudás megszerzése volt – professzionális ifjúsági státusszá alakul át, melyet a társadalom és a gazdaság egyre élénkülő érdeklődése legitimál. A felértékelődés maga után vonja, hogy a fiatalok mintakövetőből mintaadóvá válnak (Zinnecker 2006). Ezt a folyamatot nevezzük ifjúsági korszakváltásnak.

Ennek a folyamatnak az egyik legjellemzőbb manifesztációja a korábbi lineáris életút modell átalakulása, aminek talán legfőbb jellemzője az alapvető életszakaszok egymásra épülése volt. Ezek jól körülírt funkcióval bírtak: az iskolapadban töltött évek a felkészülésről, a felnőttkor az önállóságról, az önfenntartásról, a felelősségről, a munkáról és a reprodukcióról, míg az öregkor a tudás átörökítéséről szólt. Az egyes életszakaszok és funkciók szorosan illeszkedtek, nem volt közöttük átjárás. Azáltal, hogy megteremtődött az élethosszig tartó tanulás, illetve a diákmunka lehetőségének keretrendszere, ez is megváltozott: a felkészüléssel és a munkával töltött

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Fiatalok és/mint társadalmi problémák

időszakok periodikusan váltogatják egymást (Somlai 2004). A lineáris életutat felváltotta a választásos életút (Gábor 2004). A sorozatos döntéshelyzetek következtében az életutak individualizálódnak, eltűnnek a determinizmusok.

Az ifjúsági korszakváltás egyszerre jelent előnyöket és hátrányokat a fiatalok számára. A továbbtanulás egyre jelentősebb anyagi befektetést igényel, fokozódik a verseny a társadalmi pozíciók megszerzéséért, növekszik a kockázat és az állandó döntéshelyzetek okozta pszichikai nyomás, nő a fiatalok veszélyeztetettsége. A tanulási időszak kitolódása nem jár automatikusan oklevelüknek megfelelő állással, sőt esetenként még a munkanélküli státusz elkerülésével sem (Somlai 2007). Szintén a veszélyeztetettséget növeli, hogy a fiatalok a termékmarketing egyik legfontosabb célcsoportjává váltak, hiszen a fogyasztási szokásokat vizsgáló kutatások megállapították, hogy az ifjúsági generációk általában márkafüggők, ebből adódóan a nemzetközi márkák megkísérlik minél korábban magukhoz kötni őket. A tapasztalatok hiánya, valamint a dömpingmennyiség miatti ellenőrizhetetlenség miatt könnyen negatív fogyasztói szokások alakulhatnak ki (Gábor 2004).

Összességében az ifjúsági korszakváltás következtében az ifjúsági létet már nem a munkába állás, a házasság és családalapítás, az önálló háztartás megteremtése határozza meg, hanem a kulturális, politikai és fogyasztói szférában való kompetens részvétel (Zinnecker 2006, Jancsák 2013).

Az egyre gyakrabban és egyre több területen megjelenő, egyre mélyrehatóbb változások által egyre kiszámíthatatlanabbá váló hatások a jövőkutatásban is paradigmaváltáshoz vezettek: a jövőt új módon próbálják meg értelmezni, nem a múlt és a jelen mechanikus következményeként, hanem valószínűsíthető jövőváltozatok halmazaként. A valószínűsítések mértékét a jelenben zajló folyamatok stabilitása, valamint az egyének és intézmények értékei és jövőorientáltsága határozza meg (Nováky 2001). Mikro szinten hasonló a helyzet, az egyén számára saját jövőképének megalkotására több alternatív forgatókönyv is rendelkezésre áll, és a választás során döntő jelentőséggel bír, hogy inkább individualista vagy közösségi orientáltságú, valamint az, hogy mennyire pozitívan tekint a jövőre (Nováky 2008).

A jövő mechanikus következményként való előállításának elvetését erősíti Bourdieu tőkefajták rekonverziójára vonatkozó elmélete. Marx elméletének kritikájaként, amely egyedül a gazdasági tőkét állította a társadalmi rétegződés és az egyenlőtlenségek központjába, a múlt század második felében többen is foglalkoztak új tőkefajták beazonosításának lehetőségével (többek között Bourdieu 1999, Coleman 1994, Fukuyama 2007, Putnam 2004). Az elméletek között található némi eltérés a tőkefajták elnevezésében illetve jellemzőinek leírásában, de mindegyiknek közös vonása a tudás és a kapcsolati háló, mint tőkeképző tényező megjelenítése. Bourdieu a három tőkefajtát gazdasági, kulturális és társadalmi tőkének nevezi, sőt azt is bemutatja, hogy ezek a tőkefajták kölcsönösen átválthatóak egymásra (Bourdieu 1999). Azaz a születés kori hátrányok pótolhatóak, változtathatóak, lehetőséget te-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Fiatalok és/mint társadalmi problémák

remtve a társadalmi egyenlőtlenségek mérséklésére. Igaz, hogy az empirikus vizsgálata során a különböző tőkefajták korrelációját mutatta ki (Bourdieu 1978), de az elmúlt évtizedek oktatási expanziója és a közösségi hálózatok megjelenése ezt valószínűleg gyengítette.

Kutatási design

Az ifjúsági korszakváltás elmélete kapcsán említésre került az életutak individualizációja, illetve ennek kapcsán a döntések felelőssége. Beck a választási lehetőségek bőségének kockázataira hívja fel a figyelmet, hogy az egyének az aktuális helyzet kívánalmainak megfelelő stratégiát választva „helyzet- és témafüggő koalíciók” (Beck 1997) tagjaivá válnak. Az eredeti kutatási kérdést átfogalmazva a továbbiakban arra koncentráltunk, hogy vajon mi lehet mégis az a rendező elv, amely képes valamiféle szabályt adni a mikrohelyzetek egyediségén alapuló világunkban?

Ehhez segítséget jelenthet a cselekvésemléletek egy speciális esete, a racionális döntések elmélete, mely szerint, amikor többféleképpen is cselekedhetünk, akkor rendszerint az összes lehetőség közül a számunkra legjobb eredménnyel kecsegtőt választjuk. Azaz a társadalmi jelenségek magyarázata az egyének – kényszerektől mentes – racionalitása. Jon Elster azonban rámutat, hogy a társadalmi cselekvők általában nem cselekedhetnek teljesen szabad belátásuk szerint. A döntésekre alapvetően hatással van, hogy mekkora a választható lehetőségek halmaza. Az elérhető alternatívák számát különböző külső és belső tényezők határozzák meg:

- Előzetes elköteleződés: az egyén a kultúra, a normák és szabályrendszerek következtében a választható alternatívák körét leredukálja. (Ezzel ellentétes folyamat, amikor éppen a tiltás tesz vonzóvá egy lehetőséget, ezt a jelenséget Elster ellentétesen alkalmazkodó preferenciaalakulásnak nevezi.)
- Manipuláció: egyes szereplők, médiumok vagy akár társadalmi intézmények is érdekeltek lehetnek abban, hogy az általuk preferált alternatívákból válasszunk, ennek érdekében direkt vagy látens módon próbálnak hatni az egyénre.
- Tanulás révén bekövetkezett preferenciaváltozás: az új információk, ismeretek hatására változik az elutasított alternatívák halmaza.
- Állapottól függő preferenciaváltozás: egy előző választással kizárjuk egyes alternatívák elérhetőségét.
- Ésszerűsítés: a döntéshozatal hatékonysága érdekében redukáljuk le a választható alternatívák számát.
- A tulajdonságsúlyok előzetes vagy visszamenőleges megváltoztatása: a változtatásokra ez esetben a döntéssel járó pszichés hátrányok elkerülése szolgáltathat indokot.
- Függőség: az egyén kerülhet olyan helyzetbe, hogy nem tudja teljes mértékben kontrollálni döntéseit.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Fiatalok és/mint társadalmi problémák

- Végül az egyén maga is dönthet egyes alternatívák elutasításáról. Ennek egyik esete az alkalmazkodó preferenciaváltozás, amikor az elérhetetlennek vélt alternatívákat zárjuk ki. A másik eset a jellemtervezés, amikor (ön)tudatosan dönt egyes alternatívák preferenciasúlyáról.

Tehát a preferenciák kialakulásának és változásának oka két tényező függvénye: először a fizikai, gazdasági, társadalmi, jogi és pszichológiai korlátozó feltételek figyelembevételével a lehetséges alternatívák körét leszűkítjük az elérhető alternatívákra, majd ezek után döntünk arról, hogy ezek közül melyiket válasszuk (Elster 1997). A korlátozó feltételeket tovább vizsgálva jutunk el a motivációkhoz, mint az emberi viselkedés hátterében álló, a cselekvésre ösztönző kényszerekhez. Ezek forrásuk szerint lehetnek belső (intrinzik) vagy külső (extrinzik) késztetések, előbbiek esetében maga a tevékenység vonzó, utóbbiak esetén valamilyen kényszer vagy ösztönzés hatására cselekszünk. A motivált viselkedés fakadhat valamilyen szükségletből (például éhség, pihenés), de akár szokásból is. A motiváció tehát a szükséglet nyomán kialakuló viselkedés hajtóereje (Oláh 2006).

Ezeket a hajtóerőket elsődleges (az ön- és fajfenntartással kapcsolatos), illetve másodlagos (tanult, kondicionált) drive-okként osztályozzuk. Az elsődleges hajtóerők időszakosan lépnek fel és nagyon erős belső késztetéssel járhatnak. A másodlagos hajtóerőkhöz pozitív érzelmek kapcsolódnak, és hozzájárulnak a személyiség fejlődéséhez (Keményné 1989).

A különböző motivációk közül kiemeltük azokat, amelyeknek szerepe lehet a jövőképek formálásában:

- kíváncsiságmotívum: az ember állandónak tekinthető információ-igénye, amely által életre hívott viselkedés általában játékos jellegű,
- kompetenciamotívum: törekvés a tárgyi és társas környezetünk minél hatékonyabb, mesteribb kezelésére,
- autonómiámotívum: arra való törekvés, hogy mindig legyen választási lehetőség a cselekedeteink kezdeményezésében és szabályozásában, és hogy ezt ne külső tényezők határozzák meg,
- teljesítménymotívum: az akadályok legyőzése, gyorsabban és jobban végrehajtani a feladatokat, valamint hatalomgyakorlás mások felett (Oláh 2006).

A teljesítmény fontos indikátora a kitűzött cél, amit két tényező befolyásol: a siker reménye és a kudarcból való félelem. Akiknél az első motívum az erősebb (a sikerorientáltak), általában közepesen nehéz feladatok megoldását tűzik ki célul, ami még elérhető, míg akiknél a második (a kudarckerülők), azok vagy nagyon könnyű feladatokat vállalnak (nagyon kicsi a valószínűsége, hogy nem sikerül megoldani), vagy irreálisan nehezet (nem jelent kudarcot, ha így bukik el valaki) (Keményné

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Fiatalok és/mint társadalmi problémák

1989). A sikerorientáció illetve a kudarckerülés hosszú távon a személyiség tartós vonásává válik.

A magyar fiatalok motivációinak elemzéséhez az European Social Survey 2014-ben lebonyolított 7. hullámának adatbázisát használtuk. Az Európai Bizottság kezdeményezésére 2002 óta két évente sorra kerülő empirikus adatfelvétel statisztikai véletlen módszerekkel kiválasztott mintájába országonként 1500–2000 fő kerül be. A lekérdezést a TÁRKI és az MTA TK koordinálta (az adatbázis elérhető a <http://ess.tk.mta.hu/> oldalon). A mintába került 1698 főből 309 volt fiatal (30 év alatti).

Az egyik kérdéscsoport kapcsán a válaszadóknak arról kellett nyilatkozni, hogy mennyire hasonlítanak egy-egy megadott tulajdonságokkal rendelkező személyre. A másodelemzés során a kiválasztott négy humanisztikus motívum vizsgálatára a következő változókat használtuk: a kíváncsiság kapcsán az új dolgok és emberek megismerését, az izgalmas életet, és a kreativitást, az autonómia kapcsán a döntések szabadságát, a kompetencia kapcsán a képességek megmutatását és az elismertséget, míg a teljesítménymotívum kapcsán a sikerességet, az anyagi javakat és a mások feletti hatalmat, mint preferált változót².

Eredmények

Elsőként a motivációk sorrendjére voltunk kíváncsiak. A válaszadóknak hatfokú skála segítségével kellett nyilatkozni, ahol az egyes érték volt a legerősebb. Az 1. táblázatból látható, hogy kialakult egyfajta erőssorrend, a legerősebb az autonómia, míg leggyengébb a teljesítmény motíváció.

² Az eredeti változók a következők voltak:

Fontos számára, hogy új dolgokat találjon ki, hogy kreatív legyen. Szereti a dolgokat a saját egyéni módján intézni.

Fontos számára, hogy gazdag legyen. Azt akarja, hogy sok pénze és drága dolgai legyenek.

Fontos számára, hogy megmutassa képességeit. Azt akarja, hogy az emberek nagyra becsüljék azért, amit tesz.

Szereti a meglepetéseket, és szeret mindig új dolgokat csinálni. Fontosnak tartja, hogy az ember különféle dolgokat csináljon életében.

Fontos számára, hogy meghallgassa azokat, akik másmilyenek, mint ő. Még akkor is, ha nem ért egyet velük, meg akarja érteni őket.

Fontos számára, hogy saját maga döntsön arról, hogy mit csinál. Szeret szabad lenni és nem függeni másoktól.

Fontos számára, hogy nagyon sikeres legyen. Reméli, hogy az emberek elismerik teljesítményeit.

Keresi a kalandokat és szeret kockázatot vállalni. Izgalmas életet akar élni.

Fontos számára, hogy tiszteljék mások. Azt akarja, hogy az emberek azt csinálják, amit mond.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Fiatalok és/mint társadalmi problémák

1. táblázat

Az egyes motivációk értékei

Motiváció	Változó	Átlagérték
Autonómia	Szabad döntések	2,08
Kíváncsiság	Új dolgok kitalálása	2,13
	Új dolgok megtapasztalása	2,39
	Mások megismerése	2,50
	Kalandok keresése	2,94
Kompetencia	Képességek megmutatása	2,30
Teljesítmény	Sikeresség	2,45
	Hatalom	2,86
	Anyagi javak	2,95

Forrás: Saját szerkesztés, 2017

A motivációk sorrendje annyiban nem meglepő, hogy összecseng a hazai ifjúság-kutatások értékpreferenciákra vonatkozó eredményeivel: a magyar fiatalok leginkább a barátságot, a biztonságot, a szabadságot, a szerelmet és a békés világot preferálják, jóval kevésbé az anyagi javakat, az elismertséget, és a hatalmat. Az pedig, hogy a kalandok keresése is a sor végén található, arra utal, hogy az elérhetetlennek vélt lehetőségek kevésbé motiválják őket. Azaz Elster elmélete alapján a magyar fiatalok döntéseiben jelentős szerepe van az előzetes elkötelezettségnek és az alkalmazkodó preferenciaváltozásnak. Mindezekből arra a következtetésre jutottunk, hogy a magyar fiatalokra a kudarckerülő stratégia jellemző és nem a sikerorientált-ság, ami egy defenzív, az egyén pszichés biztonságát előtérbe helyező jövőstratégiát mutat, ami alacsonyabb kockázatvállalással, és a céltudatos jövőépítésre fordított alacsony mértékű erőforrás mozgósítással jár együtt.

Továbbá egyfajta disszonanciaként értékeltük a motivációk preferenciasorrendjét, hiszen az autonómia a teljesítmény- és kompetenciamotívumok következetes kielégítése kapcsán érhető el.

A következő lépésben a szociodemográfiai jellemzőkkel fennálló kapcsolatokat vizsgáltuk meg, melyet a 2. táblázat összegez. A nem és a szülők iskolai végzettsége kapcsán nem találtunk szignifikáns összefüggéseket, ellenben a településtípus, az iskolai végzettség és a munkaerőpiaci aktivitás esetében erős korreláció mutatkozott a motivációkkal.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Fiatalok és/mint társadalmi problémák

2. táblázat

Az egyes motivációk és a szociodemográfiai jellemzők közötti szignifikáns kapcsolatok

Motiváció	Változó	Szociodemográfiai jellemzők	Sig.
Autonómia	Szabad döntések	Településtípus	,028
		Iskolai végzettség	,002
Kíváncsiság	Új dolgok kitalálása	Településtípus	,001
		Iskolai végzettség	,001
		Munkaerőpiaci aktivitás	,007
	Új dolgok megtapasztalása	Településtípus	,004
		Iskolai végzettség	,004
		Munkaerőpiaci aktivitás	,017
Mások megismerése	Munkaerőpiaci aktivitás	,028	
Kalandok keresése	Településtípus	,001	
	Munkaerőpiaci aktivitás	,019	
Kompetencia	Képességek megmutatása	–	
Teljesítmény	Sikeresség	Településtípus	,001
		Munkaerőpiaci aktivitás	,021
	Hatalom	–	
	Anyagi javak	–	

Forrás: Saját szerkesztés, 2017

A tudástöke jelentőségét mutatja, hogy a tanulók esetében legerősebbek a motivációk, míg a munkanélküliek esetében a leggyengébbek. Az alacsony iskolai végzettségűek (akik 8 osztályt végeztek, vagy még az sem) esetében pedig azt találtuk, hogy szignifikánsan erősebb a kíváncsiságmotívum (új dolgok megtapasztalása, mások megismerése), és szignifikánsan gyengébb a kompetencia és a teljesítménymotívum (sikeresség, képességek megmutatása) valamint a kreativitás és a kalandvágy.

A különböző településtípusokat vizsgálva pedig azt láttuk, hogy a falvakban élők esetében a legerősebb az autonómia, az új dolgok kitalálása, és a kalandok keresése, leggyengébb azonban a sikeresség, míg a kisebb városok fiataljai körében pedig legerősebb az új dolgok megtapasztalása és a sikeresség, leggyengébb az autonómia motivációja. A nagyvárosi fiatalok a legkevésbé motiváltak az új dolgok kitalálásában és megismerésében, illetve a kalandok keresésében, aminek a hátterében valószínűleg a helyben elérhető lehetőségek szélesebb palettája áll.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Fiatalok és/mint társadalmi problémák

Az, pedig, hogy a szülők iskolai végzettségével nem találtunk szignifikáns kapcsolatot, azért különösen érdekes, mert az elmúlt évtizedek ifjúságkutatásai ennek jelentős hatását mutatták a fiatalok életére. A 2012-es nagymintás adatfelvételkor a válaszadó fiatalok 46 százaléka nyilatkozta, hogy teljes egészében, míg 36 százaléka azt, hogy részben elfogadja szülei értékrendjét (Székely 2014), míg a részletes elemzések rámutattak arra, hogy a szülők – leginkább az apa – iskolai végzettsége jelentősen befolyásolja a gyermeke

- végzettségét: a legfeljebb 8 osztályt végzettek esetében az apák 68 százaléka is legfeljebb szakmunkás végzettségű, míg a diplomások édesapáinak 69 százaléka legalább érettségivel rendelkezik, és megfordítva: a diplomások apák 73 százaléka a gyermeke legalább érettségivel rendelkezik, míg a legfeljebb 8 osztályt végzett apák 85 százaléka a gyermeke legfeljebb szakmunkás végzettségű (Magyar Ifjúság 2012);
- házasodási szándékát: a 8 osztályt végzett apák 1519 éves gyermekinek 13 százaléka, az érettségizett apák serdülőkorú gyermekeinek csak 3 százaléka él élettársi kapcsolatban, a 2024 évesek körében a képzetlen családokban élők 34, a legalább érettségizett családi háttérrel bíró fiatalok 12 százaléka él élettársi kötelékben (Domokos 2013);
- első gyermekvállalásának tervezett időpontját: a már gyermekesek apja az esetek 79 százalékában nem rendelkezik érettségivel, míg a gyermektelenek körében ez az arány csak 57 százalék (Makay 2013);
- a politikai szocializációját: a legalább egy érettségizett szülő mellett nevelkedett fiatalok sokkal kevésbé hajlamosak nosztalgikus érzéseket táplálni az 1990 előtti rendszer iránt (Magyar Ifjúság 2012).

Tehát, ha a jövőképeket alakító döntések mögötti motivációig végzünk mélyfúrás, akkor a bevezetőben említett három szociodemográfiai változó közül a szülők iskolai végzettségével egyáltalán nem, míg a megkérdezett fiatalok iskolai végzettségével pedig csak a szabad döntések és az új dolgok kitalálása és megtapasztalása kapcsán találtunk szignifikáns kapcsolatot. Ellenben a lakóhely a legtöbb esetben nagyon jelentős hatással van a motivációkra. Azaz, ha a Csepeli György által bemutatott kasztosodás nem is következik be, a térbeli szegregáció további erősödésének jelentős a valószínűsége. Ennek a folyamatnak a megállításában és visszafordításában jelentős szerepe lehet az iskoláknak, hiszen a lekérdezéskor a tanulmányaikat végzők (azaz magasabb iskolai végzettséget szerzők) körében volt a legerősebb a kíváncsiság és a sikeresség motívum, amire lehet alapozni. Ellenben az alacsony iskolai végzettségűek alacsony motivációja arra enged következtetni, hogy az alapfokú oktatás egyelőre nem tudja csökkenteni a hátrányokat. Pedig fontos lenne, hogy a hozzáértés és a teljesítmény értékének közvetítésére nagyobb hangsúlyt fektessenek ezek a társadalmi intézmények.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Fiatalok és/mint társadalmi problémák

Összegzés

Az ifjúsági korszakváltásnak, az ifjúsági életszakasz professzionalizálódásának egyik legfontosabb következménye, hogy a mai fiatalok számára a munkába állás, a házasság, a családalapítás, és az önálló háztartás megteremtése – azaz az ifjúságszociológia korábban vizsgált jövőkép-változói – már közel sem bírnak akkora jelentőséggel, mint korábban. A gyorsuló társadalmi változások következtében kitáguló választási lehetőségtér nem csak az elérhető alternatívák számát, de egyben a jövő bizonytalanságát is növeli, ezáltal egyre nehezebbé és összetettebbé válik a jövő megtervezése. Pedig ez nem csak az egyén számára fontos, hanem a társadalom számára is, hiszen egy-egy adott térség jövőjét is befolyásolják a fiatalok jövővel kapcsolatos elképzelései.

Az életutak individualizációja kapcsán – ami a szociodemográfiai jellemzők jövőképre gyakorolt hatását is átértékeli – előtérbe kerül a döntések felelőssége. A racionális döntések elmélete szerint, amikor többféleképpen is cselekedhetünk, akkor rendszerint az összes lehetőség közül a számunkra legjobb eredménnyel kecsegtetőt választjuk. Azonban a választható lehetőségek halmaza a legtöbb esetben nem teljes, annak méretét különböző külső és belső tényezők határozzák meg. A korlátozó feltételek között szerepelnek többek között a motivációk is, mint cselekvésre ösztönző kényszerek. Kutatásunk során, az European Social Survey legutóbbi, 2014-es adatainak másodelemzésével a másodlagos motivációk közül a kíváncsiságmotívumot, a kompetenciamotívumot, az autonómiamotívumot és a teljesítménymotívumot vizsgáltuk, mint jövőkép-alkotó tényezőket.

A motivációk erőssorrendje kapcsán azt találtuk, hogy a kompetencia- és teljesítménymotivációk gyengébb értékeket kaptak, ami a magyar fiatalok kudarcckerülő stratégiájára utal. A döntéseikben jelentős szerepe van az értékválasztásnak és a helyzetükhöz alkalmazkodó preferenciaválasztásnak. A motivációk és a szociodemográfiai jellemzők között fennálló kapcsolatok vizsgálata során a kérdezett neme és a szülők iskolai végzettsége kapcsán nem, míg a településtípus, az iskolai végzettség és a munkaerőpiaci aktivitás esetében erős korrelációt tapasztaltunk.

Az elmúlt évtized hazai ifjúságkutatásai a szociodemográfiai jellemzők, ezek közül is kiemelten a településtípus, valamint a fiatalok és szüleik iskolai végzettségének jelentős hatását mutatták a fiatalok jövővel kapcsolatos elképzeléseire. A jövőképeket alakító döntések mögötti motivációk vizsgálata során azonban e három változó közül csak a lakóhely esetében találtunk erős korrelációt, a szülők iskolai végzettségével egyáltalán nem, míg a megkérdezett fiatalok iskolai végzettségével pedig csak szabad döntések és az új dolgok kitalálása és megtapasztalása kapcsán találtunk szignifikáns kapcsolatot. Azaz a kemény változók magyarázó ereje csökkent.

A kutatás eredményei alátámasztották azt a feltevésünket, hogy a hagyományos – az objektív élethelyzet-mutatókra fókuszáló, és egyre kevesebb releváns választ

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Fiatalok és/mint társadalmi problémák

adó – szociológiai módszereket a pszichológiai és szociálpszichológiai eszköztárával szükséges bővítenünk ahhoz, hogy beazonosíthassuk a fiatalok jövőképét befolyásoló tényezőket. Érdekes ezért nagyobb figyelmet fordítani az olyan puha változók vizsgálatára, mint a motivációk, értékek, jövőorientáltság.

Irodalom

- Az EU ifjúsági stratégiája – befektetés és az érvényesülés elősegítése. Megújított nyílt koordinációs módszer a fiatalok előtt álló kihívások és lehetőségek kezelésére (2009). <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009DC0200&from=HU> (Utolsó letöltés: 2018.01.07.)
- Az Európai Bizottság Fehér Könyve. Új lendület Európa fiataljai számára (2001). http://www.ifjusagsegito.hu/belvedere/feher_konyv.pdf (Utolsó letöltés: 2018.01.07.)
- Bálint Lajos (2012): Belföldi vándorlás. In: Óri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): Demográfiai portré 2012. Jelentés a magyar népesség helyzetéről. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest: 125–137.
- Beck, Ulrich (1997): Túl renden és osztályon? Társadalmi egyenlőtlenségek, társadalmi individualizációs folyamatok és az új társadalmi alakulatok, identitások keletkezése. In: Angelusz Róbert (szerk.): A társadalmi rétegződés komponensei. Válogatott tanulmányok. Új Mandátum, Budapest: 418–468.
- Beck, Ulrich (2009): A munka szép új világa. Belvedere Meridionale, Szeged
- Bourdieu, Pierre (1978): A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése. Gondolat Kiadó, Budapest
- Bourdieu, Pierre (1999): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In: Angelusz Róbert (szerk.): A társadalmi rétegződés komponensei. Válogatott tanulmányok. Új Mandátum, Budapest: 156–177.
- Castel, Robert (1998): Az új szociális kérdés. In: Esély, 2: 3–12.
- Coleman, James Samuel (1994): Társadalmi tőke. In: Lengyel György – Szántó Zoltán (szerk.) A gazdasági élet szociológiája. Aula, Budapest: 99–127.
- Czibere Ibolya (2014): Települési és regionális egyenlőtlenségek a 18–29 éves ifjúsági korosztály körében: munkaerőpiac – jövőtervezés – érvényesülés. In: Nagy Ádám – Székely Levente (szerk.): Másodkézből – Magyar Ifjúság 2012. ISZT Alapítvány – Kutatópont, Budapest: 45–72.
- Czibere Ibolya – Kovách Imre (2013): Projekt dilemmák. In: Czibere Ibolya – Kovách Imre (szerk.): Fejlesztéspolitika – Vidékfejlesztés. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen: 7–13.
- Csepeli György (2016): A Z nemzedék lehetséges életpályái. In: Educatio, 4: 509–515.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Fiatalok és/mint társadalmi problémák

- Domokos Tamás (2013): Magyar fiatalok és a demográfiai átmenet. In: Székely Levente (szerk.): Magyar Ifjúság 2012 – Tanulmánykötet. Kutatópont, Budapest: 9–37.
- Ehrenberg, Ronald G. – Smith, Robert S. (2003): Modern Labor Economics: Theory and Public Policy. Panem Könyvkiadó, Budapest
- Elster, Jon (1997): A társadalom fogaskerekei. Osiris Kiadó, Budapest
- Fekete Marianna – Prazsák Gergő (2014): Kulturális kasztrendszer: Autonómia és közösségiség szerepe a fiatalok kulturális aktivitásában. In: Nagy Ádám – Székely Levente (szerk.): Másodkézből – Magyar Ifjúság 2012. ISZT Alapítvány – Kutatópont, Budapest: 195–218.
- Fukuyama, Francis (2007): Bízalom. Európa Könyvkiadó, Budapest
- Gábor Kálmán (2004): Globalizáció és ifjúsági korszakváltás. In: Gábor Kálmán – Jancsák Csaba (szerk.): Ifjúsági korszakváltás. Ifjúság az új évezredben. Belvedere Meridionale, Szeged: 28–72.
- Giddens, Anthony (2008): Szociológia. Osiris Kiadó, Budapest
- Goslin, David A. (1976): Bevezetés a szocializáció kutatásába. In: Pataki Ferenc (szerk.): Pedagógiai szociálpszichológia. Gondolat Kiadó, Budapest: 33–36.
- Inotai András (2001): Gondolatok a globalizációról. In: Földes György – Inotai András (szerk.): A globalizáció kihívásai és Magyarország. Napvilág Kiadó, Budapest: 11–72.
- Jancsák Csaba (2013): Ifjúsági korosztályok korszakváltásban. Új Mandátum Kiadó, Budapest
- Keményné Dr. Pálffy Katalin (1989): Bevezetés a pszichológiába. Tankönyvkiadó, Budapest
- Makay Zsuzsanna (2013): Párkapcsolati magatartás és családalapítás a fiatalok körében. In: Székely Levente (szerk.): Magyar Ifjúság 2012 – Tanulmánykötet. Kutatópont, Budapest: 53–89.
- Martuccelli, Danilo (2012): Elemzések és gondolatok az Individuumszociológiáról: Interjú Danilo Martuccellivel. Készítette, Szépe András. In: Replika, 79: 23–44.
- Nováky Erzsébet (2001): A kutatás filozófiája és metodológiája. In: Nováky Erzsébet (szerk.): Magyarország holnap után. BKÁE Jövőkutató Kutatóközpont, Budapest: 7–18.
- Nováky Erzsébet (2008): A változás és a jövő kapcsolata. In: Nováky Erzsébet (szerk.): Változás és jövő: Tanulmánykötet. Püski Kiadó, Budapest: 13–22.
- OECD (2005): Handbook on Economic Globalisation Indicators. Measuring Globalisation. <https://dergiler.sgb.gov.tr/kutuphane/ekutup/oecdhandbookoneconomic.pdf> (Utolsó letöltés: 2017.04.23.)

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Fiatalok és/mint társadalmi problémák

- Oláh Attila (2006): Pszichológiai alapismeretek. Bölcsész Konzorcium, Budapest
- Putnam, Robert D. (2004): Bowling together, Interview. OECD Observer. http://www.oecdobserver.org/news/printpage.php/aid/1215/Bowling_together.html (Utolsó letöltés: 2016.01.07.)
- Somlai Péter (2004): Család és ifjúság. In: Gábor Kálmán – Jancsák Csaba (szerk.): Ifjúsági korszakváltás. Ifjúság az új évezredben. Belvedere Meridionale, Szeged: 25–27.
- Somlai Péter (2007): A posztadoleszcensek kora. Bevezetés. In: Somlai Péter – Bogárné Virág – Tóth Olga – Kabai Imre: Új Ifjúság. Napvilág Kiadó, Budapest: 9–43.
- Székely Levente (2014): Az új csendes generáció. In: Nagy Ádám – Székely Levente (szerk.): Másodkézből – Magyar Ifjúság 2012. ISZT Alapítvány – Kutatópont, Budapest: 9–28.
- 10 kérdés az ifjúságról, Magyar Ifjúság 2012 kutatás első eredményei (2012). Kutatópont, Budapest http://kutatopont.hu/files/2012/02/magyar_ifjusag_2012.pdf (Utolsó letöltés: 2018.01.07.)
- Zinnecker, Jürgen (2006): A fiatalok a társadalmi osztályok terében. Új gondolatok egy régi témához. In: Gábor Kálmán – Jancsák Csaba (szerk.): Ifjúságszociológia. Belvedere Meridionale, Szeged: 69–95.